

Кырбашова Майрамкүл Турганбековнанын «“Стандарттык эмес сабак аркылуу жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу” (Биология предметинин мисалында) аттуу 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогикалык илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине

расмий оппоненттин

П И К И Р И

Кырбашова Майрамкүл Турганбековнанын диссертациялык иши педагогиканын актуалдуу проблемаларынын бири болгон стандарттык эмес сабактарды колдонуу менен жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу боюнча толук бүткөн жана өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат.

Диссертациялык иштин темасынын актуалдуулугу. Азыркы мектепте билим берүүнү жакшыртуунун негизги максаттарынын бири окуучулардың өнүгүшүнө жана алардын таанып-билиүчүлүгүнүн өз алдынчалыгынын калыптанышын ишке ашыруучу шарттарды түзүү экени белгилүү. Жалпы билим берүүчү мектептердин негизги милдеттеринин бири болуп, окуучуларды билимдин белгилүү суммасы менен камсыз кылуу эмес, аларда таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыкты калыптандыруу эсептелет. Таанып-билиүчүлүк өз алдынчалык окуучуларда ар кандай булактардан жаңы билимдерди алууга, таанып-билиүчүлүк ишмердүүлүктүн ыкмаларына ээ болууга, аларды чыгармачылык менен ар кандай проблемаларды чечүүдө пайдаланууга болгон умтулуусу жана муктаждыктары менен коштолот. Бирок, билим берүү системасына коюолган талаптарга биологиялык окутуунун салттуу типтеринин жардамы менен жооп берүү мүмкүн эмес. Биологияны окутууда жаңы дидактикалык ыкмалар, анын ичинде стандарттык эмес ыкмалар керек. Ошондуктан азыркы мезгилде илим жана техниканын өнүгүшү менен

мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгүндө окутууну уюштуруунун жаңы формалары жана методдору пайда болууда. Алардын эң негизгилеринин бири болуп, стандарттык эмес сабактар эсептелет. Ушул багытты жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандырууда стандарттык эмес сабактардын мүмкүнчүлүгүнө көп көнүл бурулбагандыгы изилдөө ишинин актуалдуулугун көрсөтөт.

Диссертациялык иште төмөндөгүдөй жаңы жана ишенимдүү илимий натыйжалар алынган:

- Окуучулардын таанып - билүүчүлүк өз алдынчалыгын стандарттык эмес сабактар аркылуу калыптандыруунун педагогикалык теория жана практикадагы абалы такталган.
- Стандарттык эмес сабактардын типтеринин өнүгүш контекстинде окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун мүмкүнчүлүктөрү ачылып көрсөтүлген.
- Жогорку класстардын биология боюнча стандарттык эмес сабактарынын алкагында окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттары теориялык жактан негизделген.
- Изилдөөнүн жыйынтыктарынын негизинде биология боюнча стандарттык эмес сабактарынын алкагында окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу боюнча илимий-методикалык сунуштар иштелип чыккан.

Биринчи глава “Стандарттык эмес сабактар аркылуу окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу – илимий-педагогикалык проблема катары” деп аталып, анда жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу проблемасынын педагогикалык теориядагы жана практикадагы абалы, методологиялык негиздери аныкталган. Бул маселеге арналган кыргыз жана чет элдик эмгектер үйрөнүлгөн. Азыркы таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыкка болгон кызыгуу заманбап коомдун өз алдынча, креативдүү, дайыма өзүн өнүктүрүп

турууга жөндөмдүү инсанга муктаждыгынын өсүшү менен түшүндүрүлөт. Чынында, таанып-билиүчүлүк өз алдынчалык инсандын тубаса сапаты болуп эсептелбөгендигин, ал окуу, өнүгүү процессинде калыптанаарын баса белгилөө менен максатка жетүүдө окуучунун өзүнүн жана окуучунун таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын уюштуруудагы мугалимдин чеберчилиги талап кылышат. Өз алдынчалыкка умтулуу – адамдын табигый муктаждыгы болуп саналат, өз алдынчалыкты инсандын сапаты катары өнүктүрүп жана стимулдаштырып турду керек. Тез өзгөрүп жаткан коомдун шарттарына ылайыкташуусуна мүмкүнчүлүк түзүүчү инсандын негизги сапаттарынын бири болгон таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыкты жогорку класстын окуучуларында өнүктүрүүгө заманбал стандарттык эмес сабактарды пайдалануу натыйжалуу жыйынтыктарды алып келет. Стандарттык эмес сабактар мугалимдин жана педагогикалык коллективдин кесипкөйлүгүнөн көз каранды болуп, өзүнүн иш-аракеттери менен мектептеги билим берүүнү реалдуу жашоого жакыннаткан окутуу жана билим берүүнү уюштуруунун формаларынын бири болуп саналат. Стандарттык сабактар окулуп жаткан предметке жана илимге окуучулардын кызыгуусун гана пайда кылбастан, алардын чыгармачылык өз алдынчалыгын өнүктүрүп, билимдин ар кандай булактар менен иштөөгө да мүмкүнчүлүк түзөт. Натыйжада окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгы өнүгтөт.

Экинчи глава “Стандарттык эмес сабак аркылуу окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттары” деп аталацанда стандарттык эмес сабактын (“Биология” предметинин мисалында) типологиясы, аткарган функциялары жана педагогикалык шарттары аныкталып, биология предметин окутууда стандарттык эмес сабактар аркылуу жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун теориялык модели түзүлгөн.

Педагогикалык шарт катары алынган материалдардын мазмуну жана аны ишке ашыруу маселелери окутуу процессинин сапатын жогорулатууда пайдалуу болорун белгилеп кетсек болот.

Учунчү глава “Биология боюнча стандарттык эмес сабактар аркылуу окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу боюнча эксперименталдык-тажрыйба иштеринин мазмуну жана натыйжалары” деп аталып, анда стандарттык эмес сабактар аркылуу жогорку класстардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун иштелип чыккан теориялык моделин жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгынын калыптанышына тийгизген таасирин биология предметинин мисалында далилдөө жүргүзүлүп, жыйынтыктары берилген.

Таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыктын жогорку класстын окуучуларынын инсандык сапаты катары калыптанышына биология предметинен стандарттык эмес сабактардын натыйжалуулугу аныкталып, окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын жана чыгармачылык мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүчү ар кандай типтеги стандарттык эмес сабактар, чыгармачылык жөндөмдүүлүкту, алган билимди, билгичкити жаңы абалда колдонууну жана жаңы кошумча билимдердин керектүүлүгүн сезүүнү талап кылган проблемалык таанып-билиүчүлүк тапшырмалар колдонулган.

Педагогикалык эксперимент көрсөткөндөй, биология предметинде жогорку класстын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын өнүктүрүү максатында стандарттык эмес сабактарды колдонуу натыйжалуу жыйынтыктарды оң динамикасын көрсөткөн. Аны жогорку класстын окуучуларынын маалымат менен иштөө, проблеманы таба билүү, өз көз карашын сунуштоо, аны далилдүү негиздөө билгичтикеринин калыптанышынын деңгээлдеринин өсүшүндө жана керек учурда ар кандай булактардан: китептен, адабияттардан, интернеттен ж.б. маалыматтарды табууда, алынган маалыматтарды талдоо компетенттүүлүктөрүнүн калыптанышы далилдеген.

Диссертациялык иштин негизги натыйжалары. Диссертациялык иште изилдөөнүн объектисине, предметине жана максатына ылайык милдеттер аныкталып, ар кандай деңгээлдеги илимий жыйынтыктар жана натыйжалар алынган, аларды төмөнкүчө мүнөздөөгө болот:

1. Педагогикалык теориядагы жана практикадагы таанып-билимчүлүк өз алдынчалык жөнүндөгү заманбап көз караштарды талдоо жогорку класстын окуучуларында таанып-билимчүлүк өз алдынчалыкты өнүктүрүү тез өзгөрүп жаткан коомдун шарттарына ынгайлануусуна мүмкүнчүлүк түзүүчү жана ар кандай булактардан билим издеө, табылган маалыматтарды талдоо, алардын артыкчылыктарын аныктоо, колдонуу жана баалоо операцияларын аткаруудагы маанилүү инсандын сапаты катары аныкталган;
2. Стандарттык эмес сабактардын типтеринин (“Биология” предметинин мисалында) өнүгүш контекстинде жогорку класстын окуучуларынын таанып-билимчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу багытындагы мүмкүнчүлүктөрү ачылып көрсөтүлгөн.
3. Жогорку класстардын биология боюнча стандарттык эмес сабактарынын алкагында окуучулардын таанып-билимчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталган. Таанып-билимчүлүк өз алдынчалыкты калыптандыруунун иштелип чыккан теориялык модели окуучулардын инсандык сапатын калыптандырууда натыйжалуу жыйынтык берген;
4. Педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары стандарттык эмес сабактардын (“Биология” предметинин мисалында) жогорку класстын окуучуларынын таанып-билимчүлүк өз алдынчалыгынын калыптандыруунун деңгээлин жогорулаттууга олуттуу таасирин тийгизе тургандыгын көрсөткөн. Ал жогорку класстын окуучуларынын маалымат менен иштөө, проблеманы таба билүү, өз көз карашын сунуштоо, аны далилдүү негиздөө билгичтеринин калыптанышынын деңгээлдеринин өсүшүндө жана керек учурда ар кандай

булактардан -китептен, адабияттардан, интернеттен ж.б. маалыматтарды табууда, алынган маалыматтарды талдоо компетенттүүлүктөрүнүн калыптанышында көрүнүп турат.

Изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыгы мугалимдерди стандарттык эмес сабак аркылуу жогорку класстын окуучуларынын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу боюнча теориялык жактан негизделген жана практика жүзүндө сынактан өткөрүлгөн методикалык нускоолор менен камсыз кылат. Стандарттык эмес сабак аркылуу жогорку класстын окуучуларынын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу багытында иштелип чыккан жана сыноодон өткөн педагогикалык шарт ыңгайларды, диссерттанттын өз тажрыйбасы көрсөткөндөй, биология сабагында тикеден-тике жетекчиликке алууга болот. Ошондой эле, изилдөөнүн материалдарын жогорку окуу жайларда болочок биология мугалимдерин кесиптик-педагогикалык жактан даярдоонун мазмунун жана методикасын өркүндөтүүдө колдоно алат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын аныктыгы жана далилдүүлүгү төмөндөгүлөр менен негизделет. Изилдөө ишинде сунушталган стандарттык эмес сабактардын (биология предметинин мисалында) типологиясы, функциялары жана педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары менен тастыкталган. Эксперименттин жыйынтыктарын талдоодо тиешелүү статистикалык критерийдин көрсөткүчү алынган натыйжалардын ишенимдүүлүгүн толук тастыктап турат.

Натыйжалардын далилдүүлүгүн, аныктыгын маселеге тиешелүү кенири илимий адабияттардын талданышы, изилдөөнүн максатына ылайыктуу изилдөө ыкмаларынын колдонулушу тастыктап турат. Коюлган маселенин фундаменталдуулугун, ачылып жаткан маселелердин ишенимдүүлүгүн жана баяндалышынын терендигин мүнөздөгөн изилдөө логикасынан, изилдөө ишинин натыйжасы жана жыйынтыгы келип чыккан.

Диссертациянын практикалык натыйжаларын пайдалануу боюнча конкреттүү сунуштар. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган бир нече практикалык натыйжаларды пайдаланууга болот. Жалпы орто билим берүү мектептеринин окутуу процессинде окуучулардын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу үчүн сунушталган теориялык моделди болочок мугалимдерди даярдоо процессинде педагогикалык багыттарда кошумча материал катары пайдалана алат. Биология предметинин мисалында сунушталган стандарттык эмес сабактардын иштөлмелерин мугалимдердин чеберчилигин жогорулаттуу үчүн түзүлгөн программаларга киргизүүгө болот.

Келечекте изилдөө ишин улантуу биология предмети боюнча Изилденген педагогикалык теориялардын жыйынтыгын, таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыкты калыптандыруунун иштелип чыккан моделин педагогикалык практикада колдонуусун эске алуу менен заманбап окуу-методикалык комплекстерди (ОМК) толуктап түзүүдө колдонууга болот.

Диссертациянын томонку оң натыйжалары пайдаланууга сунушталат:

1. Диссертацияда сунушталган мектептердинде жогорку класстардын окуучуларынын таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандырууда пайдаланылган стандарттык эмес сабактардын (биология предметинин мисалында) типологиясын, функцияларын жана теориялык моделди пайдалануу жогорку класстардын мугалимдеринин ишинде женилдиктерди пайда кылуу менен алардын чыгармачылык иштерине шарттарды түзөт, окуучуларда таанып-билиүчүлүк өз алдынчалыктын жогорулашина өбөлгө болот;

2. Жогорку класстын окуучулары үчүн стандарттык эмес сабактардын үлгүлөрү жана өз алдынча таанымдык тапшырмаларды жогорку окуу жайларда болочок биология мугалимдерин кесиптик-педагогикалык жактан даярдоонун мазмунун жана методикасын өркүндөтүүдө колдоно алышат.

Диссертациянын мазмуну менен авторефераттын мазмунунун шайкештиги.

Авторефераттын мазмуну диссертациялык иштин теориялык негиздерине, илимий аппаратына, изилдөө методдоруна жана анда коюлган изилдөөнүн максаты менен милдеттерине толугу менен дал келет.

Жогоруда белгиленген жетишкендиктер менен катар диссертациянын мазмунунда төмөнкүдөй айрым мүчүлүштүктөр учурдай:

1. Жаңы билим берүү парадигмасынын шартында окуучулардын таанып билүүчүлүк өз алдынчалыгын өнүктүрүү максатында стандарттык эмес сабактарды колдонуу зарылдыгын эске алуу менен мектептерде бул милдеттерди ишке ашыруу боюнча иш-аракеттер айкын көрсөтүлгөн эмес.

2. Изденүүчү “Таанып-билүүчүлүк өз алдынчалык окутуу жана өнүгүү процессинде калыптанат, ал болсо анын төмөнкү, ортонку, жогорку дөнгөлдерин мунөздөгөнгө жана айырмaloого жардам берет” – деп жазат (50-б.). Аны кайсы критерийлерге таянып дөнгөлдерге бөлгөнү жөнүндө айта кетсе болмок.

Аталган пикирлер сунуш мүнөзүндө болуп, бул мүчүлүштүктөр эмгектин маанисин төмөндөтпөйт, диссертациянын жалпы сапатына, мазмунуна олуттуу таасирин тийгизе албайт.

ЖЫЙЫНТЫК

1. Кырбашова Майрамкул Турганбековианын “Стандарттык эмес сабак аркылуу жогорку класстын окуучуларынын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандыруу” (“Биология” предметинин мисалында) аттуу 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык иши орто мектептерде окутуу процессинде стандарттык эмес сабактарды (“Биология” предметинин мисалында) пайдалануу менен жогорку класстын окуучуларынын таанып-билүүчүлүк өз алдынчалыгын калыптандырууга багытталган эмгек десек болот. Диссертациялык иш Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды

ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү жобонун» 10 пунктуна ылайык коюлган талаптарга толук жооп берет.

2. Диссертациялык иштин автору Кырбашова Майрамкул Турганбековнанын 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга толук татыктуу.

Расмий оппонент,
педагогика илимдеринин кандидаты,
доцент

М. Ешкембетов

Сатыбекова М. А.

*М.А. Сатыбековдан соңдук жетекшілік мактабын
бөлүшүш башталға Моеч-Майрамкул*